

این فصلنامه با مجوز وزارت علوم با رویکرد علمی - پژوهشی است.

بیان مشکلات روان شناختی کودکان در ادبیات ایرانی و اروپایی

زهرا اباذری*

الهه خسروی رشخوار**

چکیده

این مقاله به تحلیل محتوای کتاب‌های داستانی کودکان می‌پردازد و میزان پرداختن این کتاب‌ها را به مشکلات روان‌شناختی کودکان مورد بررسی قرار می‌دهد؛ مشکلاتی همچون پرخاشگری، کمی اعتماد به نفس، ترس و اندوه. این مقاله همچنین ضمن مقایسه این مبحث در کتاب‌های ایرانی و اروپایی به تعریف ادبیات کودکان اشاره می‌کند و اهداف و انواع آن‌ها را مورد تحلیل قرار می‌دهد. محیط مورد پژوهش در این مقاله، ۵۱ کتاب داستانی منتشرشده بین سال‌های ۷۵-۸۵ است که کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان متولی انتشار آن‌ها بوده است. نتایج کلی مقایسه کتاب‌های مورد بررسی نشان داد که مشکل روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس، بیشتر از سایر مشکلات روان‌شناختی مورد توجه نویسندگان اروپایی بوده و نویسندگان ایرانی بیشتر از سایر مشکلات به اندوه توجه داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: کتاب‌های داستانی، مشکلات روان‌شناختی، ادبیات کودک، مطالعه تطبیقی.

*. عضو هیئت علمی دانشکده علوم انسانی واحد تهران شمال.

** دانش آموخته دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات تهران.

مقدمه

اهمیت کودک و کودکی به عنوان دوره‌ای که طی آن بنیان انگیزه‌ها و رفتارهای انسان شکل می‌گیرد، موجب شده است کودک با نگاه علمی‌تری مورد مطالعه قرار گیرد. امروزه انتظار می‌رود کودک امروز و فردا در مقایسه با کودک دیروز بیشتر مورد توجه قرار گیرد. روانشناسان و متخصصان تعلیم و تربیت هر یک سهم عمده‌ای در تفهیم و تبیین دیدگاه‌های علمی نسبت به کودک داشته‌اند؛ به طوری که تلاش کرده‌اند پیچیدگی‌های رشد کودک را از زاویه خاصی مورد بحث قرار دهند. حاصل این تلاش‌ها مطالعه رشد کودک از جنبه‌های شناختی، عاطفی، اخلاقی و... است. در واقع هر یک از این دیدگاه‌ها دریچه‌ای به دنیای کودکی است تا ظرافت‌های وجود کودک به مخاطبان آن بهتر نمایانده شود. امروزه توجه به نیازهای کودکان و حمایت از آن‌ها از دید روان‌شناختی و جامعه‌شناختی باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

ادبیات کودکان و نوجوانان بخشی از ادبیات غنی و گسترده‌ی ما است که به سبب تاثیر فراوانی که در تربیت مخاطبان دارد، جایگاه ارزشمند و والایی را در علوم روانشناسی و تربیتی کسب کرده است. امروزه همه‌ی روانشناسان و متخصصان علوم تربیتی به اهمیت این امر واقف هستند و از مربیان، نویسندگان، شاعران و سایر پدیدآورندگان آثار کودکان انتظار دارند تا با مطالعه ابعاد شخصیتی کودک، به نیازهای ذهنی، عاطفی، اجتماعی و بدنی او در سنین و دوره‌های مختلف پی ببرند و آثاری شایسته و مناسب و خالی از ایرادات ادبی و روان‌شناختی برای آن‌ها پدید آورند (شجری، ۱۳۸۴: ۵۴).

تعریف ادبیات کودکان

قبل از تعریف ادبیات کودکان ابتدا باید دانست که کودک کیست و ادبیات کودکان کدام است. کودکان مینیاتور یا کوچک‌شده بزرگسالان نیستند؛ بلکه افرادی هستند یگانه، مستقل

و بی‌مانند که نیازها، امیال و استعداد‌های خاص خود را دارند. کودک انسانی است که دارای خصایص، استعداد خاص تفکر و دارای توانایی ارتباط با دیگران است؛ اما تربیت این تفکر و زبان در عصر حاضر از جمله اهداف آموزش و پرورش است. از سویی دیگر ادبیات کودکان با ادبیات به معنای عام تفاوتی ندارد؛ اما تفاوت بین نیازها و امکانات کودکان با بزرگسالان موجب می‌شود که از ادبیات کودکان انتظار بیشتری داشت؛ چرا که موجب می‌شود تا کودک به صورت انسانی کم‌تجربه پرورش پیدا کند. لذا باید ادبیات کودکان را عالی‌تر و سازنده‌تر کرد. بدین معنا که از نظر کیفیت نباید ادبیات کودک نسبت به ادبیات بزرگسالان سطح نازل‌تری داشته باشد، بلکه به دلیل این که این ادبیات برای کودکانی آفریده می‌شود که تجارب آن‌ها محدود است، باید عالی‌تر و سازنده‌تر باشد (علی‌پور، ۱۳۷۸: ۳۳).

ادبیات کودک حاصل تلاش هنرمندانه‌ای است که در قالب کلام و تصویر با زبانی ساده و مناسب و درخور فهم کودک ادا می‌شود و او را به سوی رشد و تعالی هدایت می‌کند. در تعریف ادبیات کودکان این‌گونه آمده است: «ادبیات کودک به مجموعه‌ای از آثار و نوشته‌هایی (کتاب و مقاله) گفته می‌شود که به وسیله متخصصان (نویسندگان متخصص) برای مطالعه آزاد کودکان تهیه می‌شود و در همه آن‌ها ذوق و سطح کودکان مورد توجه است» (علوی، ۱۳۸۲: ۱۴).

هنگامی که کودکان با شخصیت‌های داستانی ادبی آشنایی پیدا می‌کنند و مدتی با آن‌ها درگیر می‌شوند، بهتر می‌توانند آنچه را که در درونشان می‌گذرد، بر زبان آورند یا نقاشی‌اش کنند و یا درباره آن بنویسند.

با واردشدن به دنیای کودک می‌توان درک کرد که این دنیای ساده به نیرویی اساسی نیاز دارد که قدرت تخیل او را رشد می‌دهد و کودک این مواد مورد نیاز را از داستان‌ها، سروده‌ها، قصه‌ها، نقاشی‌ها و سایر آفریده‌های هنری به دست می‌آورد و در مطابقت با توان احساس و ذهن خود به نگهداری آن در حافظه خویش همت می‌گمارد (همان: ۱۸).

هنگامی که کودک خواندن و نوشتن را فرا می‌گیرد، می‌تواند از آفریده‌های ادبی که برای او پدید آمده استفاده کند و این انتظار را دارد که آثار ادبی یادشده برای او روزنه‌های دنیایی پر از اعجاز و هیجان را باز کنند و جهانی را بیافریند که نیرو و تخیل کودک را نیرومند سازد.

صاحب‌نظران روش‌های شناختی عقیده دارند که پریشانی‌های انسان، تفکر غیرمنطقی و غیرعقلانی است؛ بنابراین می‌توان آن را به وسیله «آموزش، استدلال، منطقی و هدایت مستقیم» اصلاح و درمان کرد. کتاب نیز ابزاری است که هم آموزش و استدلال را در خود دارد و هم منطقی را می‌آموزد. کتاب می‌تواند عقاید کودک را دگرگون کرده، قدرت تفکر منطقی را در او ایجاد کند.

ادبیات به چهار شیوه در رشد عاطفی کودکان سهیم می‌شود: نخست، ادبیات به کودکان ثابت می‌کند که در بسیاری از احساسات مانند دیگران هستند و این که بروز این احساسات و عواطف در آن‌ها امری عادی و طبیعی است؛ دوم، ادبیات هرگونه احساس را از نقطه نظرات گوناگون بررسی می‌کند و تصویری کامل از آن ارائه می‌دهد و بر پایه اصولی، آن احساس ویژه را شناسایی می‌کند؛ سوم، کنش‌های شخصیت‌های گوناگون نقطه‌نظراتی را برای شیوه‌های برخورد با عواطفی ویژه ارائه می‌دهند؛ چهارم، ادبیات به روشنی نشان می‌دهد که هر فرد عواطف گوناگونی را تجربه می‌کند و دیگر این که این عواطف گاهی در تضاد و کشمکش با یکدیگر قرار می‌گیرند. در کلی‌ترین بیان می‌توان گفت که هدف ادبیات کودکان ایجاد ارتباط با کودک است. برخلاف ادبیات به معنای عام، ادبیات کودک لزوماً مقید به مخاطب است.

اما هدف اصلی ادبیات کودکان، ساختن انسان و جامعه است. از اهداف دیگر ادبیات کودکان می‌توان به این موارد نیز اشاره کرد:

۱. از طریق این نوع ادبیات، کودکان مسائل مختلف را می‌شناسند و راه‌های گوناگون

رویارویی با آن‌ها را می‌بینند و تجربه کسب می‌کنند. از طریق این شناخت می‌توان قدرت تفکر و سازندگی را در کودک پرورش داد.

۲. کودکان با مطالعه ادبیات مخصوص به خود، می‌توانند خود را بشناسند و از نیازهای روانی خویش آگاه شوند و آن را پرورش دهند. این مسأله سبب ایجاد احترام به اصالت انسانی آن‌ها می‌شود.

۳. بهترین هدف ادبیات ایجاد سرگرمی و لذت برای کودکان است. اگر موضوعات مطرح شده در آثار مربوط به کودکان، به نحوی سرگرم‌کننده و لذت‌بخش نباشد، هرگز نفوذ کلام لازم را نخواهد داشت.

۴. هدف دیگر ادبیات کودکان علاقه‌مند کردن آنان به مطالعه است که این امر سبب ایجاد عادت به مطالعه نیز می‌شود.

۵. هدف جهانی ادبیات، ایجاد و تقویت صلح در جهان است. این هدف بین تمام ملل و ممالک مشترک است.

انواع ادبیات کودکان

موارد مورد مطالعه کودکان از طریق مختلف طبقه‌بندی می‌شود؛ ولی بهترین نوع، طبقه‌بندی بر اساس موضوع است. ادبیات کودکان از لحاظ موضوع به سه دسته کلی داستان، غیرداستان و شعر تقسیم می‌شود:

داستان خود به دو دسته تقسیم می‌شود که هر دسته دارای زیرمجموعه‌هایی است:

داستان‌های واقعی:

داستان‌هایی از صحنه‌های مختلف زندگی اطفال

داستان‌های حیوانی

داستان‌های ماجراجویی

داستان‌های تاریخی

داستان‌های فکاهی و طنزآمیز

داستان‌های عاشقانه

افسانه‌ها:

افسانه‌های عامیانه

افسانه‌های توأم با تکرار

افسانه‌های حیوانات سخنگو

افسانه‌های فکاهی

افسانه‌های حماسی - قهرمانی

افسانه‌های فلسفی و دینی

افسانه‌های عاشقانه

افسانه‌های جادویی

افسانه‌های پر عجایب

افسانه‌های جدید

کتاب‌های غیرداستانی به این صورت طبقه‌بندی شده‌اند:

- مطالب علمی
- کتاب‌های مربوط به اجتماع و محیط
- کتاب‌های مربوط به اختراعات و اکتشافات
- کتاب‌های مربوط به فعالیت‌ها و سرگرمی‌ها
- کتاب‌های هنری
- زندگی‌نامه و شرح حال
- کتاب‌های مرجع

- کتاب‌های لغت
- دایرةالمعارف‌ها
- اطلس‌ها
- کتاب‌های شعر نیز تقسی بندی خاص خود را دارند:
- لالایی‌ها
- اشعار بی معنی و پوچ
- اشعار طنزآمیز یا بی سروته
- اشعار مربوط به زندگی روزانه کودکان
- قصه‌ها و حکایات منظوم
- اشعار طبیعت
- چیستان

یکی از بهترین و ارزشمندترین ابزارها در امر تربیت کودک، داستان است. داستان در شخصیت و جهان بینی کودک تاثیر بسیاری دارد و در واقع سازنده آمال و آرمان‌های اوست. داستان، ابزاری قوی در انتقال مفاهیم، اطلاعات و در نهایت شکل‌گیری شخصیت اوست. کودک از راه داستان چهره اجتماع را می‌بیند و با نقش‌ها و روش‌هایی که باید در پیش گیرد، آشنا می‌شود.

هنگامی که کودک داستانی را می‌شنود، با شخصیت‌های داستان همانندسازی می‌کند و در درون رویدادهای داستان قرار می‌گیرد. خود را با ویژگی‌ها و شخصیت‌های داستان مقایسه می‌کند. در تجربیات داستان سهیم می‌شود و باورها و تفکرات و عواطف آن‌ها را به خود نسبت می‌دهد.

بر اساس مطالعات انجام‌شده، توجه به رفع مشکلات روان‌شناختی کودکان از طریق مطالعه کتاب در کشورهای اروپایی و امریکایی امری حائز اهمیت است. اما این امر در

ایران مورد توجه قرار نگرفته یا در حد بسیار پایینی است و بیشتر کتاب‌های داستانی جنبه سرگرمی دارند (امین دهقان، ۱۳۸۲: ۲۵).

داستان‌ها بخش مهمی از ادبیات کودکان را تشکیل می‌دهند. در واقع یکی از ابزارهای مناسب، در جهت حل مشکلات روانی افراد کتاب‌های داستانی است. داستان، ابزاری است که از طریق غیرمستقیم به وسیله آن می‌توان در جهت رفع و کاهش مشکلات روان‌شناختی گام برداشت. داستان‌ها قادرند نیازها و استعداد‌های کودک را کشف کنند.

داستان به نوشته‌ای گفته می‌شود که در آن نویسنده فکر اصلی خود را در قالب حکایتی به خواننده ارائه می‌دهد. خواه این داستان کاملاً جنبه تخیلی و غیرواقعی داشته باشد و خواه از ادبیات زندگی در آن به رنگ و روغن تخیل و پرداخت نویسنده آرایش دیده باشد. در این نوع از ادبیات، معمولاً آنچه باعث کشش و جذب خواننده به مطالعه می‌شود، ماجرا و رویدادهای داستان است و مفهوم اصلی و پیام نویسنده به صورتی غیرمستقیم در خواننده تاثیر می‌گذارد (حجازی، ۱۳۸۱: ۱۰۳). داستان‌ها را می‌توان به دو نوع تقسیم‌بندی کرد:

داستان‌های واقعی

داستان واقعی، داستانی است که اگرچه اغلب مخلوق تخیل زنده و بیدار نویسنده است، ولی در اجزای آن و در سیر ماجرا چیزی وجود ندارد که وقوع آن را غیرممکن سازد. نویسنده از زندگی و ماجراهای گوناگون آن الهام می‌گیرد و داستانی می‌آفریند که گرچه ممکن است عیناً اتفاق نیفتاده باشد ولی بدون شک امکان وقوع آن بسیار است (همان: ۱۰۸).

داستان‌های غیرواقعی یا افسانه‌ها

افسانه‌ها، داستان‌هایی هستند که به علت دارا بودن عوامل تخیلی بسیار، ماجراهایشان امکان وقوع بسیار بعید یا غیرممکن دارند. این نوع ادبی، از قدیمی‌ترین انواع ادبیات،

بخصوص افسانه های عامیانه است. هدف افسانه‌ها، پرورش نیروی تخیل و تصور و قدرت ذهنی کودکان و نوجوانان و کمک به آشنایی با میراث گذشته و تکوین هویت فرهنگی آنان است. افسانه‌ها را به طور کلی می‌توان به سه دسته عامیانه، پر عجایب و جدید تقسیم کرد (همان: ۱۱۴).

در این پژوهش کتاب‌های داستانی منتشرشده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵ مورد تحلیل محتوا قرار گرفته است.

تاثیر داستان بر ذهن کودکان

نویسندگان حوزه کودک و نوجوان، همچنین روانشناسان رشد بر این عقیده هم‌رای هستند که داستان‌ها برای کودکان خردسال فقط یک محرک روانی و شنیداری نیستند، بلکه کارکردهای فراوانی برای این گروه از کودکان دارند.

کودکان از طریق داستان‌ها با محیط پیرامون خود آشنا می‌شوند. هر داستانی می‌تواند فضایی را به وجود آورد که کودکان هنگام رویارویی با نمونه‌های واقعی، رفتار و واکنش مناسبی را از خود نشان دهند. داستان‌ها به کودکان یاری می‌رسانند تا ارتباطات را درک کنند. رابطه‌ای که بین شخصیت‌های یک داستان وجود دارد، می‌تواند به کودک یاری برساند که خود چگونه این موارد را در زندگی رعایت کند. موضوع مهم دیگر که تاثیر زیادی بر فرایند اجتماعی شدن کودک دارد این است که داستان‌ها، پیام‌ها و ارزش‌هایی را به مخاطب خود منتقل می‌کنند. کودک در اثر شنیدن، تکرار شنیدن و حتی فکر کردن به داستان می‌تواند این پیام‌ها را جذب کند و ارزش‌های خانوادگی، اجتماعی و انسانی را فراگیرد. غیرمستقیم بودن این پیام‌ها موجب می‌شود که برای کودک دلنشین‌تر، جذاب‌تر و دوست‌داشتنی‌تر شود. همچنین داستان‌ها قدرت تمرکز و دقت کودکان را افزایش می‌دهند. کودکان در اثر شنیدن، این توانایی را به دست می‌آورند تا بتوانند شنیدن فعال را تجربه کنند. آن‌ها حتی برای این

که بتوانند ماجرا را دنبال کنند، ضروری است که دقت و تمرکز لازم را برای خوب شنیدن تمرین کنند. برای منظم شدن و فعال شدن کودکان در امور هم قصه-گویی یک آموزش جذاب است. داستان‌ها می‌توانند به کودکان یاد بدهند که چگونه روی کار تمرکز کنند و با دقت آن کار را پیش ببرند (غفاری، ۱۳۸۴: ۱۸).

بدون شک یکی از مهم‌ترین و موثرترین دوران زندگی آدمی دوران کودکی است. دورانی که در آن شخصیت فرد پایه‌ریزی می‌شود و شکل می‌گیرد. امروزه این حقیقت انکارناپذیر به اثبات رسیده است که کودکان در سنین پایین (طفولیت) فقط به توجه و مراقبت جسمانی نیاز ندارند، بلکه این توجه باید همه ابعاد وجودی آن‌ها را در بر گیرد. عواملی همچون رشد اجتماعی، عاطفی، شخصیتی و هوشی. این ابعاد عوامل تعیین‌کننده و اساسی یک انسان هستند که از دوران کودکی پایه‌گذاری می‌شوند و شکل می‌گیرند.

هدف از مطالعه کودکان آن است که بهترین و کارآمدترین شیوه را برای شناخت کودکان به کار ببریم. روانشناسی کودک بیانگر آن است که کودکان به طور کلی در دوران کودکی چه کارهایی انجام می‌دهند، چگونه فکر می‌کنند و یا دارای چه احساسی هستند. پس با توجه به آنچه گفته شد می‌توان نتیجه گرفت که روانشناسی کودک بیشتر جنبه توصیفی دارد که هدف اصلی آن شناخت رفتارهای هنجار و ناهنجار، احساسات، اندیشه‌ها، علایق و... در دوره‌های مختلف سنی است (قائمی امیری، ۱۳۶۸: ۱۱۱).

در ادامه به مشکلات روان‌شناختی ترس، کمی اعتماد به نفس، اندوه و پرخاشگری و علل بروز آن‌ها در کودکان ۱۲-۱۰ اشاره می‌شود.

ترس

ترس حالت عاطفی بسیار پیچیده است که با بسیاری از علائم اضطراب از جمله ضربان قلب، التهابات معدی، عدم تمرکز اندیشه، سرگیجه، سردرد و... همراه است (حق جو، ۱۳۷۵:

پایه و اساس ترس از اوایل کودکی شکل می‌گیرد. کودک در مراحل رشد خود به طور طبیعی دچار ترس‌هایی می‌شود که بسته به سن متفاوت هستند. کودکان همانند بزرگسالان ترس را تجربه می‌کنند ولی قادر به بیان کردن و تشخیص تهدید نیستند. پاسخ‌های شناختی یا کلامی کودک نسبت به ترس، شامل گریه کردن، اعتراض کردن و گفتن نه هست؛ و پاسخ‌های غیرکلامی شامل لگزدن، گازگرفتن، عقب ایستادن یا نشان دادن تهدید است. روانشناسان ریشه و منشا ترس را از درد و یا تجربه نامطبوع می‌دانند که از دوران کودکی در آدمی پدید آمده و هم چنان ریشه‌دار و استوار شده است (قائمی امیری، ۱۳۶۸: ۴۹). علل بروز ترس بر اساس نظر قائمی امیری به این شرح است:

- داشتن تجربه (دیدن‌ها، شنیدن‌ها، تجربه‌های تلخ): داشتن تجربه تلخ و مشاهده مجدد آن اتفاق؛ ذکر داستان‌های ترس‌آور برای کودکی که خود می‌ترسد؛ گفتن وقایعی که ناشی از تجارب روزمره است؛ همچنین دیدن صحنه‌های وحشتناک.
- احساس خطر (رفتارهای ناشیانه اطرافیان و ترس از رخداد‌های طبیعی): برخی از روانشناسان، علل اصلی ترس را احساس خطر می‌دانند، احساس خطر برای خود و یا دیگران.
- تهدیدها (تحقیرها، تمسخرها، فشارها): تحقیر و تمسخر ترس کودک از سوی اطرافیان، ترساندن و فشار وارد آوردن بر کودک. اعمال برنامه‌های سخت انضباطی بر کودکان نه تنها ترس را در آن‌ها از بین نمی‌برد بلکه سبب ایجاد احساس حقارت در کودک می‌شود و این امر خود موجبی برای تشدید ترس‌های دیگر است.
- محیط زندگی (الگوی غلط، معاشرت‌های ناباب، مواظبت شدید، رسانه گروهی): ترس اطرافیان کودک، داشتن دوست ترسو، مواظبت‌ها و مراقبت‌های شدید و دیدن فیلم‌های خشن.

پرخاشگری

پرخاشگری رفتاری را گویند که با هدف صدمه زدن (چه به صورت بدنی و چه به صورت کلامی) به فرد دیگر انجام می‌شود. گاهی این آسیب رساندن شامل از بین بردن دارایی‌ها و اموال شخصی و یا عمومی می‌شود (سلحشور، ۱۳۷۸: ۴۷).

پرخاشگری در بعضی موارد با شروع دوران مدرسه آغاز می‌شود. پرخاشگری در این سنین بر اساس پژوهش‌های انجام شده به این عوامل عمده بستگی دارد: احساس ناکامی، تقلید از دیگران، انتظارات والدین، رقابت.

اندوه

کودک در طول زندگی ممکن است فقدان‌های کوچک و بزرگی داشته باشد. مرگ نزدیکان، از دست دادن حیوان مورد علاقه و یا دست‌آموز، جدایی موقت و کوتاه‌مدت یا طولانی از جمله مواردی است که احساس فقدان را در کودک و نوجوان به وجود می‌آورد. علاقه و دل‌بستگی موجب احساس فقدان می‌شود. نیاز انسان به امنیت، دل‌بستگی را در او به وجود می‌آورد. این احساس برای بقا مفید است. داستان با روش‌های مانند ایجاد امید، نشان دادن این که اندوه پایانی دارد و یا راه‌های کنار آمدن با مشکل سعی دارد به خواننده کمک کند که با این احساس مبارزه کند (پریخ و مجدی، ۱۳۸۸: ۱۵).

این مؤلفه‌ها به عنوان علل بروز اندوه در کودکان ۱۰ الی ۱۲ سال شناخته شده‌اند: رخداد‌های طبیعی - از دست دادن فرد یا شیء مورد علاقه - اطلاع از بیماری یا مرگ - داشتن تصور منفی از خود یا دیگران - تولد کودکی دیگر - کمی اعتماد به نفس - عدم اعتماد به دیگران - مقایسه شدن - کمبود محبت - حمایت بیش از حد و زورگویی دیگران.

در این پژوهش علل بروز مشکلات روان‌شناختی مورد نظر در کتاب‌های منتشر شده از سوی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سال‌های ۱۳۷۵ الی ۱۳۸۵ مورد تحلیل

قرار گرفته است. جامعه مورد پژوهش ۱۹۰ عنوان کتاب داستانی است که از کتاب‌شناسی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استخراج شده است. این کتاب‌ها از نظر محتوایی مورد تحلیل قرار گرفتند و مشخص شد که از بین ۱۹۰ عنوان کتاب چاپ شده تنها ۵۱ عنوان به مسائل روان-شناختی پرداخته‌اند. سپس میزان پرداخت انواع کتاب‌های داستانی به مشکلات روان‌شناختی مورد نظر، بررسی شد و در خاتمه روند توجه به این مشکلات در جدولی به ثبت رسید.

(جدول ۱): توزیع فراوانی مشکلات روان‌شناختی به تفکیک نویسندگان

مؤلفه	فراوانی	درصد	نویسنده ایرانی فراوانی	درصد	نویسنده اروپایی فراوانی	درصد
اعتماد به نفس پایین	۱۹	۲/۳۹٪	۱۲	۴/۳۶٪	۷	۲/۴۱٪
اندوه	۱۹	۲/۳۹٪	۱۴	۴/۴۲٪	۵	۴/۲۹٪
پرخاشگری	۱۱	۲/۱۶٪	۶	۲/۱۸٪	۵	۴/۲۹٪
ترس	۹	۱/۷٪	۷	۲/۲۱٪	۲	۸/۱۱٪
جمع	۵۸	۱۰۰٪	۳۹	۱۰۰٪	۱۹	۱۰۰٪

در جدول (شماره ۱) توزیع فراوانی مشکلات روان‌شناختی کتاب‌های داستانی در سال‌های ۱۳۷۵ الی ۱۳۸۵ نشان داده شده است. طبق این جدول مشکلات روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس ۲/۳۹٪، اندوه ۲/۳۹٪، پرخاشگری ۲/۱۶٪ و ترس ۱/۷٪ در محتوای کتاب‌های داستانی به کار برده شده‌اند.

در این جدول، علاوه بر توزیع فراوانی مؤلفه‌های مشکلات روان‌شناختی مورد پژوهش در کتاب‌های داستانی، نتایج حاصل از بررسی توزیع فراوانی این مشکلات نیز به تفکیک نویسندگان ایرانی و اروپایی ذکر شده است.

با توجه به داده‌های جدول می‌توان نتیجه گرفت که مشکل روان‌شناختی کمی اعتماد

به نفس با ۴/۳۶٪ بیشتر و مشکل روان‌شناختی ترس با ۲/۲۱٪ کمتر از سایرین مورد توجه نویسندگان ایرانی داستان‌های کودکان بوده است.

این مسأله در بین نویسندگان اروپایی نیز صادق است. چون مشکل روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس با ۲/۴۱٪ بیشتر و مشکل روان‌شناختی ترس با ۲/۱۸٪ کمتر مورد توجه بوده است. شایان ذکر است که برخی از داستان‌ها به بیش از یک مشکل روان‌شناختی اشاره داشته‌اند.

جدول (شماره ۲): توزیع فراوانی مولفه‌های مشکل روان‌شناختی ترس، اندوه، پرخاشگری و کمی اعتماد به نفس به تفکیک نویسندگان ایرانی و اروپایی.

نویسندگان		درصد	فراوانی	مولفه	مشکل روان‌شناختی
اروپایی	ایرانی				
۰	۵	۶/۵۵٪	۵	احساس خطر	ترس
۲	۲	۴/۴۴٪	۴	تهدیدها	
۰	۱	۱/۱۱٪	۱	تجربه‌ها	
۰	۱	۱/۱۱٪	۱	رقابت	
۰	۱	۱/۱۱٪	۱	محیط زندگی	
۲	۵	۸/۳۶٪	۷	از دست دادن فرد یا شیء مورد علاقه	اندوه
۳	۳	۶/۳۱٪	۶	اطلاع از بیماری یا مرگ	
۳	۳	۶/۳۱٪	۶	داشتن تصور منفی نسبت به خود	
۰	۱	۳/۵٪	۱	رخداد‌های طبیعی	

۲	۴	۵/۵۴٪	۶	احساس ناکامی	
۱	۱	۲/۱۸٪	۲	انتظارات خانواده	پرخاصگری
۲	۰	۲/۱۸٪	۲	محیط زندگی	
۰	۱	۱/۹٪	۱	داشتن الگو	
				داشتن باور منفی	
۲	۳	۳/۳۱٪	۵	نسبت به خود	
۲	۳	۳/۳۱٪	۵	زورگویی دیگران	کمی اعتماد به نفس
۲	۳			عدم اعتماد به	
		۳/۳۱٪	۵	دیگران	
۱	۱	۵/۱۲٪	۲	کمبود محبت	
۰	۲	۵/۱۲٪	۲	مقایسه شدن	
۰	۱	۳/۶٪	۱	مقابله با زورگویی	

بر اساس داده‌های جدول، می‌توان نتیجه گرفت که در مورد مشکل روان‌شناختی ترس، مولفه احساس خطر با ۶/۵۵٪ بیشترین و محیط زندگی، رقابت و تجربه با ۱/۱۱٪ کمترین میزان استفاده را در محتوای داستان‌ها داشته‌اند. مولفه تهدیدها نیز ۴/۴۴٪ را به خود اختصاص داده است.

در این میان تنها یک مولفه مشکل روان‌شناختی ترس (واکنش حاصل از تهدیدها) مورد توجه نویسندگان اروپایی بوده و مولفه احساس خطر بیشتر از سایر مولفه‌ها توسط نویسندگان ایرانی به کار برده شده است.

در مورد مشکل روان‌شناختی اندوه، مولفه از دست دادن فرد یا شیء مورد علاقه با ۸/۳۶٪ بیشترین و رخدادهای طبیعی با ۳/۵٪ کمترین میزان استفاده را در محتوای داستان‌ها داشته‌اند. مولفه‌های اطلاع از بیماری یا مرگ و داشتن تصوّر منفی نسبت به خود نیز به طور مشترک ۶/۳۱٪ را به خود اختصاص داده‌اند.

در این میان مولفه‌های اطلاع از بیماری یا مرگ و داشتن تصوّر منفی نسبت به خود،

بیشتر از سایر مولفه‌ها مورد توجه نویسندگان اروپایی بوده و مولفه از دست دادن فرد یا شیء مورد علاقه مورد توجه نویسندگان ایرانی بوده است.

در مورد مشکل روان‌شناختی پرخاشگری، مولفه احساس ناکامی با $5/54\%$ بیشترین و داشتن الگو با $1/9\%$ کمترین میزان استفاده را در محتوای داستان‌ها، داشته‌اند. مولفه‌های انتظارات خانواده و محیط زندگی نیز به طور مشترک $2/18\%$ را به خود اختصاص داده‌اند. در این بین، مولفه‌های احساس ناکامی و محیط زندگی بیشتر از سایر مولفه‌ها مورد توجه نویسندگان اروپایی بوده و مولفه احساس ناکامی بیشتر مورد توجه نویسندگان ایرانی بوده است.

در مورد مشکل روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس، مولفه‌های داشتن باور منفی نسبت به خود، زورگویی دیگران و عدم اعتماد به دیگران به طور مشترک با $3/31\%$ بیشترین و مقابله با زورگویی با $3/6\%$ کمترین میزان استفاده را در محتوای داستان‌ها داشته‌اند. مولفه‌های کمبود محبت و مقایسه‌شدن نیز به طور مشترک $5/12\%$ را به خود اختصاص داده‌اند. در بین مولفه‌های مشکل روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس، عدم اعتماد به دیگران، زورگویی دیگران و داشتن باور منفی نسبت به خود، بیشتر از سایر مولفه‌ها، به صورت مشترک، مورد توجه نویسندگان ایرانی و اروپایی بوده است.

پس از بررسی مولفه‌های مشکلات روان‌شناختی مورد نظر پژوهش، کتاب‌های داستانی از نظر میزان پرداخت به این مشکلات بر اساس انواع نیز مورد بررسی قرار گرفتند که یافته‌های حاصل از این پژوهش نیز در جدول (شماره ۳) نشان داده شده است.

جدول (شماره ۳): توزیع فراوانی مشکلات روان‌شناختی به تفکیک انواع داستان‌ها و نویسندگان ایرانی و اروپایی

نویسندگان	داستان واقعی		افسانه		مؤلفه
	ایرانی	اروپایی	فراوانی درصد	فراوانی درصد	
۷	۱۳	۷/۲۲%	۵	۷/۵۱%	کمی اعتماد به نفس
۵	۱۵	۵/۵۴%	۱۲	۶/۲۷%	اندوه
۵	۶	۶/۳۶%	۳	۶/۲۷%	پرخاشگری
۲	۷	۲/۱۸%	۴	۲/۱۷%	ترس

بر اساس جدول (شماره ۳)، ۷/۵۱٪ افسانه‌ها در مورد مشکل روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس، ۶/۲۷٪ اندوه، ۶/۲۷٪ پرخاشگری و ۲/۱۷٪ در مورد مشکل روان‌شناختی ترس بوده‌اند.

اما در داستان‌های واقعی، ۵/۵۴٪ درباره مشکل روان‌شناختی اندوه، ۷/۲۲٪ کمی اعتماد به نفس، ۶/۱۳٪ پرخاشگری و ۲/۱۸٪ در مورد ترس است.

میزان توجه نویسندگان ایرانی به مشکلات روان‌شناختی کودکان بر اساس این جدول نسبت به میزان توجه نویسندگان اروپایی، به این مقوله بر اساس انواع داستان‌ها، بیشتر بوده است که در این بین مشکل روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس از بین تمام مشکلات روان‌شناختی مورد نظر بیشتر از سایرین مورد توجه نویسندگان ایرانی و اروپایی بوده است. در جدول (شماره ۴) روند توجه به مشکلات روان‌شناختی ترس، اندوه، پرخاشگری و کمی اعتماد به نفس بر اساس سال انتشار و میزان پرداخت نویسندگان ایرانی و اروپایی به تفکیک سال، نشان داده شده است.

جدول (شماره ۴): توزیع فراوانی مشکلات روانشناختی به تفکیک سال انتشار و نویسندگان ایرانی و اروپایی

نویسندگان	ترس		پرخاشگری		اندوه		کمی اعتماد به نفس		سال
	ایرانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
۱	۴	۱۷٪	۱	۱۰٪	۱	۱۶٪	۳	۱۳٪	۱۳۷۵
۱	۱۲	۳۳٪	۲	۱۰٪	۱	۳۷٪	۷	۲۵٪	۱۳۷۶
۵	۴	۳۳٪	۲	۳۰٪	۳	۵٪	۱	۳۱٪	۱۳۷۷
۱	۳	۰٪	۰	۱۰٪	۱	۱۱٪	۲	۱۳٪	۱۳۷۸
۲	۷	۳۳٪	۲	۲۰٪	۲	۲۱٪	۴	۱۳٪	۱۱۳۷۹
۳	۰	۱۷٪	۱	۰٪	۰	۵٪	۱	۱۳٪	۱۳۸۰
۱	۱	۱۷٪	۱	۰٪	۰	۰٪	۰	۱۳٪	۱۳۸۱
۰	۲	۰٪	۰	۲۰٪	۲	۰٪	۰	۰٪	۱۳۸۲
۲	۱	۰٪	۰	۱۰٪	۱	۱۱٪	۲	۰٪	۱۳۸۳
۰	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۱۳۸۴
۰	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۱۳۸۵

بر اساس این جدول بیشترین تعداد کتاب منتشر شده، که به مشکلات روان‌شناختی مورد بررسی پرداخته، مربوط به سال ۱۳۷۶ است که از این تعداد کتاب، ۴ عنوان به کمی اعتماد به نفس، ۷ عنوان به اندوه، یک عنوان به پرخاشگری و ۲ عنوان به مشکل روان‌شناختی

ترس اشاره دارد.

اما در سال های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ هیچ کدام از کتاب‌های منتشرشده به مسائل در دست بررسی نپرداخته‌اند. از سوی دیگر، میزان پرداخت به مشکل روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس در سال ۱۳۷۶، مشکل روان‌شناختی اندوه در سال ۱۳۷۶، مشکل روان‌شناختی پرخاشگری در سال ۱۳۷۷ و مشکل روان‌شناختی ترس در سال‌های ۱۳۷۶، ۱۳۷۷ و ۱۳۷۹ بیشتر از سایر سال‌ها بوده است.

در کل، نویسندگان ایرانی، در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵، بیش از نویسندگان اروپایی به چاپ کتاب برای کودکان ۱۰ الی ۱۲ ساله توجه نشان داده‌اند. در سال ۱۳۷۶ نویسندگان ایرانی بیشتر به مشکلات روان‌شناختی توجه داشته‌اند و نویسندگان اروپایی در سال ۱۳۷۷ به این موضوع پرداخته‌اند.

نتیجه

در این پژوهش، کتاب‌های داستانی که از سوی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان به چاپ رسیده‌اند از نظر میزان پرداخت نویسندگان ایرانی و اروپایی به مشکلات روان‌شناختی ترس، اندوه، پرخاشگری و کمی اعتماد به نفس مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. مولفه‌های این مشکلات بر اساس علل بروز آن‌ها در کودکان ۱۰ الی ۱۲ ساله تنظیم شده است.

بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که از ۵۱ عنوان کتاب داستانی که به مشکلات روان‌شناختی پرداخته‌اند، ۲/۳۹٪ به مشکلات روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس و همچنین اندوه، ۶/۱۲٪ به پرخاشگری و ۶/۱۷٪ به ترس اشاره داشته‌اند.

در این میان تنها یک مولفه مشکل روان‌شناختی ترس (واکنش حاصل از تهدیدها) مورد توجه نویسندگان اروپایی بوده و مولفه احساس خطر بیشتر از سایر مولفه‌ها از سوی

نویسندگان ایرانی به کار برده شده است.

در مورد مشکل روان‌شناختی اندوه، مولفه‌های اطلاع از بیماری یا مرگ و داشتن تصوّر منفی نسبت به خود، بیشتر از سایر مولفه‌ها مورد توجه نویسندگان اروپایی بوده و مولفه از دست دادن فرد یا شیء مورد علاقه مورد توجه نویسندگان ایرانی بوده است.

در مورد مشکل روان‌شناختی پرخاشگری، مولفه‌های احساس ناکامی و محیط زندگی، بیشتر از سایر مولفه‌ها مورد توجه نویسندگان اروپایی بوده و مولفه احساس ناکامی مورد توجه نویسندگان ایرانی بوده است.

در بین مولفه‌های مشکل روان‌شناختی، کمی اعتماد به نفس، عدم اعتماد به دیگران، زورگویی دیگران و داشتن باور منفی نسبت به خود، بیشتر از سایر مولفه‌ها مورد توجه نویسندگان ایرانی و اروپایی به صورت مشترک بوده است.

از ۵۱ عنوان کتاب داستان، ۳۶ عنوان داستان افسانه‌ای و ۱۵ عنوان داستان واقعی است که در داستان‌های افسانه‌ای به مشکل روان‌شناختی اندوه با ۵/۵۴٪ و در داستان‌های واقعی به مشکل روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس با ۷/۵۱٪ بیشتر از سایر موارد پرداخته شده است. کمترین میزان پرداخت در افسانه‌ها به مشکل روان‌شناختی پرخاشگری با ۶/۱۳٪ و در داستان‌های واقعی به مشکل روان‌شناختی ترس با ۲/۱۷٪ مربوط می‌شود. در افسانه‌ها به مشکل روان‌شناختی کمی اعتماد به نفس ۷/۲۲٪ و ترس ۲/۱۸٪ و در داستان‌های واقعی به مشکل روان‌شناختی اندوه ۶/۲۷٪ و پرخاشگری ۶/۲۷٪ پرداخته شده است. میزان توجه نویسندگان ایرانی نسبت به نویسندگان اروپایی، نسبت به مشکلات روان‌شناختی بر اساس انواع داستان‌ها، بیشتر بوده است.

با توجه به این که داستان‌های واقعی به جریان زندگی کودک نزدیک‌تر هستند، انتظار می‌رود که داستان‌های منتشرشده برای کودکان بیشتر به سمت واقع‌گرایی گرایش داشته باشند تا تخیل. کودک در هنگام بروز مشکل سعی می‌کند تا با شخصیت داستان همانندسازی